

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΕΡΒΟΙ

Υ Π Ο

Dr. DUSAN KASIC

Κατά την διάρκειαν τῆς μακρᾶς δουλείας ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν χριστιανικῶν λαῶν ἀμοιβαία ἀλληλεγγύη καὶ αἴσθημα ὠρισμένης ἐνότητος, ὀφειλόμενα εἰς τὰς κοινὰς δοκιμασίας, τὴν κοινὴν Ὀρθόδοξον χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὸν ἐπὶ κοινῶν θεμελιῶν δημιουργηθέντα πολιτισμόν. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὅτε ἡ Τουρκία ἤρχισεν ἐξασθενοῦσα ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων καὶ ἔνεκα ἐσωτερικῶν διενέξεων, ἡ δὲ περὶ ἀπελευθερώσεως ἰδέα ὠρίμαζεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ὑποδούλων λαῶν καὶ προσεδόκα τὴν πραγμάτωσίν της, αἱ ἀμοιβαῖαι συμπάθειαι καὶ οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ἐνισχύθησαν ἔτι περισσότερον καὶ κατέστησαν θερμότεροι καὶ ἐγκαρδιώτεροι. Οἱ πρωταγωνισταὶ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἰδεῶν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐνόπλων ἐξεγέρσεων ἐθαυμάζοντο καὶ ἐτιμῶντο ὡς ἥρωες οὐχὶ μόνον μεταξὺ τοῦ λαοῦ των, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν λαῶν, ἡ δὲ ἀλληλεγγύη των ἐξεδηλοῦτο ἐμφανέστερον κατὰ τὰς πλέον δυσκόλους στιγμάς.

Α'

Ὅταν ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος τὸ 1796 ἀπηυθύνθη διὰ τοῦ Θουρίου ὕμνου τοῦ πρὸς ἄλλους τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς: Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Ἕλληνας, ὁ ὕμνος τοῦ οὗτος ἐψάλλετο τὸ 1797 εἰς τὸ Σεμλῖνον¹, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα μέρη ὅπου, πλὴν τῶν Σέρβων, ὑπῆρχον καὶ σημαντικαὶ παροικίαι Ἑλλήνων καὶ Κουτσοβλάχων. Πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ μυστικὴ ἀλληλεγγύη μεταξὺ Σέρβων καὶ Ἑλλήνων τὴν στιγμὴν ἐκείνην, φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Προέδρου τοῦ Αὐστριακοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου τῆς 24ης Ἀπριλίου 1798 κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ρήγα εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχάς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ῥητῶς διὰ τὴν ἔνοπλον συνοδείαν τοῦ Ἕλληνος ἐπαναστάτου νὰ ἐπιλεγῶν οἱ πλέον ἐμπιστοὶ στρατιωτικοὶ (εἷς ἀξιωματικὸς, δύο ὑπαξιωματικοὶ καὶ 24 στρατιῶται), ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως μεταξὺ αὐτῶν μὴ ὑπάρχουν ὁπαδοὶ τῆς Ὀρθόδοξου πίστεως (keine welche der griechischen Religion

1. D. Pantelic, Pogibija Rige od Fere, Bratstvo XXV, Beograd 1931, 139.

zugethese sind)². Τόσον ἡ Αὐστρία ἐφοβεῖτο τὴν ἀλληλεγγύην τῶν ὀρθοδόξων ὑπηκόων τῆς μετὰ τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν των εἰς τὴν Τουρκίαν. Τελικῶς, ἡ Αὐστρία παραδίδει τὸν Ρῆγαν εἰς τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ παραδώσουν καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς ὁμοίας περιπτώσεις εἰς αὐτὴν ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔδρων ἐναντίον τῆς ἀπὸ τουρκικοῦ ἐδάφους. Ἡ Αὐστρία δηλ., ὅπως καὶ ἡ Ρωσία, ὑπερήσπιζε τὴν ἰδέαν περὶ προστασίας τῆς νομιμότητος τῆς ἐξουσίας εἰς τὰ διάφορα Κράτη ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν κινήσεων, ἐμφορουμενῶν ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἐφήρμοσε αὐτὴν τὴν ἀρχὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἂν καὶ ἄλλως δὲν διέκειτο φιλικῶς πρὸς αὐτήν.

Οἱ Αὐστριακοὶ στρατιωτικοὶ παρέδωσαν τὸν Φεραῖον εἰς τὰς τουρκικὰς Ἀρχὰς εἰς τὸ Βελιγράδιον. Μετὰ βραχεῖαν παραμονὴν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ πύργου Νεμπόισα, εἰς τὰς δ' ἡμέρας τοῦ Δουνάβεως, ὁ Ρῆγας καὶ οἱ συνεργάται του ἐθανατώθησαν. Πόσον δημοφιλεῖς ὑπῆρξαν οὗτοι μετὰ τὸ Σερβικοῦ λαοῦ, φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐθανάτωσαν κρυφίως καὶ ἐκ τοῦ ὅτι περὶ τὴν θανάτωσίν των διεδίδοντο ἐπὶ μακρὸν μετὰ τῶν Σέρβων διάφοροι διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι βαθμηδὸν μετεβλήθησαν εἰς πραγματικούς θρύλους. Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον. Οἱ ἀγωνισταὶ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τιμῶνται ἀνεξαρτήτως τῆς ἐθνικότητός των, διότι εἶναι ὀρθόδοξοι, ἀγωνίζονται κατὰ τοῦ μὴ χριστιανοῦ κατακτητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξ ἴσου κατετυράννει ὅλους.

Εἰς τὴν σερβικὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1788-1790, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Κότσινα Κράγινα, μετέχουν καὶ πολλοὶ Κουτσόβλαχοι³, εἰς δὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Καραγεώργη συναντῶμεν ἀρκετοὺς Ἕλληνας εἰς σημαντικὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς θέσεις. Ἐκεῖ μετέχει ὁ βοεβόδας Κόντα, καταγόμενος ἐξ Ἡπείρου⁴, ἔπειτα ὁ Γεώργιος ὁ Ὀλύμπιος, γνωστὸς παρὰ τοῖς Σέρβοις ὡς «Καπετάνιος Γεωργάκης», ὁ ὁποῖος τῇ ἀδείᾳ τοῦ πρῶην διοικητοῦ του, τοῦ Ρώσου στρατηγοῦ Ἰσαΐεβ, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ τάγματος τῶν ἐθελοντῶν του κατέστησε δυνατὴν τὴν λαμπρὰν νίκην τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Καραγεώργη παρὰ τὸ Στουμπικ. Ἀργότερον, ἔδρασεν ἀφωσιωμένος πλήρως εἰς τὴν σερβικὴν ἐπανάστασιν. Ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Καραγεώργη συμμαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεδηλώθησαν ἡ ἀδιάρρηκτος φιλία καὶ συμπάθειαι μετὰ τὸν σερβικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐπαναστατῶν των. Εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰσαΐεβ τὴν διοίκησιν εἶχε Σέρβος, ὁ καπετάνιος Κολάροβιτς, μὲ δύο Ἴλας Κοζάκων τοῦ πρίγκηπος

2. Ἐνθ' ἄνωτ., 172.

3. D. J. P o r o v i c, O Cincarima, Beograd 1937, 276.

4. M. D j. M i l i c e v i c, Knezevina Srbija, Beograd 1876, 29-31.

Ἰψηλάντου⁵. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Καραγεώργη εὐρίσκετο καὶ ὁ Πέταρ Ἰτσκο, γεννηθεὶς εἰς τὸ Κατράνιτσε τῆς Μακεδονίας, Σέρβος ἀπεσταλμένος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ ὁποῖος τὸ 1806, πρὸς ὄφελος τῶν αἰτημάτων τοῦ Καραγεώργη, ἐπέτυχε μετὰ τοῦ Σουλτάνου συμφωνίαν, γνωστὴν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ἰτσκοβ μίρ» (Εἰρήνη τοῦ Ἰτσκο). Ὁ πρίγκιψ Κωνσταντῖνος Ἰψηλάντης, φρονῶν ὅτι εἰς τὴν Σερβίαν δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ βοήθεια, τὴν ὁποῖαν δίδουν εἰς αὐτὴν οἱ Ρῶσοι, ἔστειλεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας 100.000 ὀκάδας ἀλεύρου καὶ τὴν αὐτὴν ποσότητα κριθῆς⁶. Μετὰ τὴν συμμαχίαν του μὲ τοὺς Φιλικούς, ὁ Καραγεώργης ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν ὄλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γάλλος Πρόξενος ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ διάθεσις, ἡ σημειωθεῖσα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1806 εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, πέραξ τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐδημιουργήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Σερβικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν Καραγεώργη⁷.

Διὰ τοῦ ὀγδοῦ ἄρθρου τῆς συνθήκης εἰρήνης, τὴν ὁποῖαν ὑπέγραψεν ἡ Ρωσία μετὰ τῆς Τουρκίας εἰς τὸ Βουκουρέστιον τὸ 1812, συνεφωνήθη, ὅπως ἡ Τουρκία παράσχη εἰς τοὺς Σέρβους ἐπαναστάτας πλήρη ἀμνηστίαν. Εἰς τοὺς Σέρβους ἐπετράπη μόνον τῶν νὰ διευθύνουν τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις, περὶ δὲ τῶν λεπτομερειῶν εἰς τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν ὁ Σουλτάνος νὰ συνεννοῆται μὲ τὸν σερβικὸν λαόν⁸. Αὗται ὑπῆρξαν μικραὶ μὲν, σημαντικαὶ ὅμως ἐπιτυχίαι εἰς τὸν ἀγῶνα ἐνὸς μικροῦ λαοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Διὰ τοῦτο, ἡ ἐπανάστασις τοῦ Καραγεώργη προεκάλεσεν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῶν Βαλκανίων τόσον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιτυχοῦς ἐξελίξεώς της, ὅσον καὶ μετὰ τὴν κατάρρευσίν της τὸ 1813⁹.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Καραγεώργη, ἤρχισεν ἡ δευτέρα σερβικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μίλος Ὁβρένοβιτς (1815). Μετὰ τὰς πρώτας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας, αἱ ὁποῖαι ἐπεισαν τοὺς Τούρκους ὅτι ὀφείλουν νὰ τὴν ὑπολογίσουν, ὁ σοφὸς ἐκείνος ἀρχηγὸς διεῖδεν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχη τελικὸν ἀποτέλεσμα διὰ τῆς ἀνισχύρου στρατιωτικῆς του δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ διαπραγματεύσεων, διπλωματικῶν μέσων καὶ εὐστροφίας, ἐπωφελοῦμενος ὄλων τῶν τότε δυσκολιῶν τῆς τουρκικῆς διπλω-

5. Gradja iz zemunskih arhiva za istoriju prvog srpskog ustanka, Beograd 1955, 291-292.

6. M. Laskaris, Le rôle des Grecs dans l'insurrection serbe sous Carageorges, Athènes 1933, 1-8.

7. Ἐνθ' ἀνωτ., 9.

8. M. Gavrilovic, Iz nove srpske istorije, Beograd 1926, 24.

9. V. Stojancevic, Zajednicke politicke radnje balkanskih naroda u 19. i. 20 veku na obaranju vlasti turske carevine, Istorijski casopis 1966-1967 (XVI-XVII), Beograd 1970, 262.

ματίας και όλων τῶν ἀδυναμιῶν τῆς τουρκικῆς κρατικῆς διοικήσεως. Μέχρι τοῦ 1820 ὁ Μίλος ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Σερβίας, τὸ ὁποῖον ἤδη διώκει ὡς ἀνώτατος πριγκιπ, νὰ δημιουργήσῃ ἡμιανεξάρτητον περιοχὴν, ἡ ὁποία ὠδηγεῖτο πρὸς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν της. Εἰς τοῦτο ἐβόηθει τὸν Μίλος ἡ Ρωσία, ἐπιμένουσα παρὰ τῷ Σουλτάνῳ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν κατὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου συμφωνηθέντων καὶ ὑποστηρίζουσα, πολιτικῶς καὶ ὑλικῶς, ὅλας τὰς προσπάθειας τοῦ Μίλος, τοῦ ὁποῦ ἀντιπρόσωποι σχεδὸν διαρκῶς παρέμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀγωνιζόμενοι διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ.

Ὅταν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἶδον τὸ ἔργον καὶ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Μίλος Ὁβρένοβιτς, ὁ ὁποῖος τώρα εὐρίσκετο ἀκλόνητος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σερβικοῦ λαοῦ καὶ βαδίζων ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, καὶ ἰδίως μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καραγεώργη (1817), εἰς τὸν ὁποῖον μέχρι τότε ὑπελόγιζον οἱ Φιλικοὶ, ἤρχισαν τὰς προσπάθειάς των νὰ κερδίσουν διὰ τὰ σχέδιά των τὸν Μίλος. Ἀπὸ τοῦ 1817 οἱ Φιλικοὶ εὐρίσκονται εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των εἰς τὸ κίνημά των ὁ Μίλος νὰ ἀναλάβῃ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον εἶχε κατὰ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν ὁ Καραγεώργης, τοῦτο δὲ πολὺ περισσότερον, διότι ὁ Μίλος εἰς τὴν Λαϊκὴν Συνέλευσιν τῆς 6ης Νοεμβρίου 1817 ἀνεκηρύχθη Ἡγεμὼν μετὰ δικαίωμα διαδοχῆς εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Αἱ προσπάθειαι αὗται ἐνετάθησαν, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1820, ὅταν ἐπὶ κεφαλῆς ἦλθεν ὁ πριγκιπ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἐν τούτοις, τώρα εἶχε σημειωθῆ ἀλλαγὴ τῶν ἐξωτερικῶν πολιτικῶν συνθηκῶν, εἶχον μεταβληθῆ καὶ αἱ μέθοδοι ἀγῶνος, βασιθεῖσαι ἐπὶ τῆς πείρας τοῦ Καραγεώργη καὶ τῆς ἰδίας πείρας. Ὁ Ἡγεμὼν Μίλος ὤφειλε νὰ εἶναι λίαν προσεκτικὸς, φροντίζων νὰ μὴ χάσῃ διὰ τινος βεβιασμένης χειρονομίας τὸ διὰ τόσου αἵματος καὶ τόσων κόπων κερδηθὲν καὶ ὑποθάλλον τὴν ἐλπίδα διὰ πλήρη τελικὴν ἐπιτυχίαν. Ὁ Μίλος ἐφοβεῖτο μὴ τυχὸν ἢ φανερά συνεργασία μετὰ τοὺς Φιλικοὺς ἐκθέσῃ αὐτὸν οὐχὶ μόνον ἐνώπιον τῆς Τουρκίας, ἧς τὴν κυριαρχίαν ὑπεχρεοῦτο ἀκόμη νὰ ἀναγνωρίζῃ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῆς Ρωσίας, ἡ ὁποία ἦτο ἡ προστάτις του, μὴ ἐγκρίνουσα τὰ σχέδια καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν Φιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ δραστηριότητι των, πολλάκις, ὄντως δὲν ἦσαν ἀρκούντως προσεκτικοί. Παρὰ ταῦτα, ὁ Μίλος συνεπάθει τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἰλικρινῶς ἐπεθύμει νὰ βοηθήσῃ δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν λαόν. Διὰ τοῦτο εὐρίσκετο οὐχὶ εἰς δίλημμα, ἀλλ' ἐν μεγάλῃ δυσκολίᾳ, τίνι τρόπῳ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ὁμοδόξους ἀδελφούς χωρὶς νὰ καταστρέψῃ ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπέτυχε διὰ τὸν λαόν του κατόπιν σκληρῶν ἀγῶνων.

Ἀσφαλῶς ὁ Μίλος θὰ ὑπέφερε πολὺ, ὅταν δὲν ὑπέγραψε τὴν κοινὴν δῆλωσιν διὰ συμμετοχὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, τὴν σταλεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ ἐκπροσώπου τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας τὴν 21ην Μαΐου 1820. Διὰ τοῦτο

ὁμως τὴν 30ὴν Μαΐου ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Γεώργιον Ὀλύμπιον, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξέφρασε τὰ αἰσθήματά του:

«Υγειαίνετε, εὐγενῆς Καπετάνιε Γεωργάκη. Ἀπὸ πολλοὺς ἀνθρώπους, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν σας, εἶμαι ἀρκούντως πεπεισμένος περὶ τῶν εὐγενῶν προθέσεων σας ἔναντι σύμπαντος τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Καὶ ἐγὼ δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω ὑμᾶς καὶ νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι καὶ ἐγὼ καλλιερῶ ἔναντί σας τὴν ἀνάλογον ἀγάπην καὶ τὰς φιλικὰς διαθέσεις καὶ ὅτι οὐσιαστικῶς δὲν σᾶς χωρίζω ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ὁμοφύλους μου.

Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν, σᾶς παρακαλῶ, νὰ δεχθῆτε ὡς ἀπόδειξιν τῆς ὑπολήψεώς μου καὶ τῶν διαθέσεων μου ἔναντί σας, μετὰ τῶν ὁποίων σᾶς ἀσπάζομαι φιλικᾶ. Καὶ ἐγὼ διατελῶ πάντοτε μὲ τὰς καλυτέρας εὐχὰς δι' ὑμᾶς.

M. Ὀβρένοβιτς, Κραγκούγιεβατς, 30 Μαΐου 1820»¹⁰.

Ἡ ἐπιφυλακτικότης τοῦ Μίλος ἐντὸς ὀλίγου ἐφάνη ὅτι ἦτο δικαιολογημένη. Ὁ πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐταιρείας, ἐκήρυξεν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μολδαβίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν πλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Κουτσοβλάχων ἔλαβον μέρος καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἐθελονταί¹¹. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τούτων εὐρίσκετο καὶ ὁ γνωστὸς «Καπετάνιος Γεωργάκης», ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πρώτην σερβικὴν Ἐπανάστασιν ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων εἰς τὸ τάγμα τοῦ Χαϊντοῦκ Βέλκο, τοῦ ὁποῖου τὴν χήραν ἀργότερον ἐνυμφεύθη. Ἐκεῖ ἦτο καὶ ὁ Χατζῆ Πρόνταν, ἀρχηγὸς μιᾶς ἀποτυχούσης ἐξεγέρσεως εἰς τὴν Δυτικὴν Σερβίαν. Ὁ Ὑψηλάντης συνέταξεν ἓν προσχέδιον μιᾶς συμφωνίας εἰς 10 παραγράφους μεταξὺ Σερβίας καὶ Ἑλλήνων περὶ πλήρους στρατιωτικῆς, πολιτικῆς, ὕλικῆς καὶ διπλωματικῆς συνεργασίας καὶ ἀπέστειλε τοῦτο διὰ συνοδευτικῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ 19(7) Ἰανουαρίου 1821 εἰς τὸν Μίλος πρὸς ὑπογραφήν¹². Εἰς τὸ Ἀντακαλὲ ὁμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μὲ τὸ προσχέδιον τῆς συμφωνίας καὶ τοιουτοτρόπως ἔλαβον γινῶσιν τοῦ σχεδίου τούτου πρὸ τοῦ Μίλος, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐνώπιον τῶν Τούρκων ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς αὐτούς, ἀλλὰ προσεποιήθη ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε μετὰ τῶν Φιλικῶν. Οἱ Τούρκοι διεβίβασαν ἐν μεταφράσει τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν καὶ τὸ προσχέδιον τῆς συμφωνίας εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπους τῶν μεγάλων δυνάμεων, διὰ νὰ πείσουν αὐτούς περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπαναστα-

10. P. J. Dva dokumenta o saradnji izmedju srpskih i grčkih ustanika, Politika I. avgusta 1937, 10.

11. Istorijski casopis 1966-1967 (XVI-XVII), 263.

12. Γαλλικὴ μετάφρασις τῆς συμφωνίας ταύτης καὶ τῆς ἐπιστολῆς του εὐρίσκονται αὐτὴν ἐν Ἀρθίβν Σρpske akademije nauka i umetnosti (περαιτέρω ASANU), broj 118/1 καὶ 3.

τικοῦ κινήματος, ὑπολογίζοντας ἀσφαλῶς ὅτι οὗτοι σέβονται τὰς ἀρχὰς τῆς νομιμότητος¹³.

Οἱ Φιλικοὶ ἐξηκολούθουν καὶ περαιτέρω νὰ μεταχειρίζονται ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ προσελκύσουν τὸν Μίλος εἰς τὸ ἔργον των. Διεσώθη μία ἐπιστολή, εἰδὸς τι συμφώνου μεταξύ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τοῦ Σέρβου ἐπισκόπου Ἰωσήφ Μπουκτίροβιτς, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Φιλικοὶ ὑπόσχονται ὅτι θὰ γίνῃ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλληνικῆς, ἐὰν προσελκύσῃ τὸν Ἡγεμόνα διὰ κοινὴν συνεργασίαν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἀναφέρεται: «Λαβόντες τὰ ὄπλα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγὸν καὶ ἀπόκτησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὡς ὁμόδοξοι ἢ Ἑλλάς, ἢ Σερβία καὶ ἢ Βουλγαρία πρέπει νὰ ἔχουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν μίαν δρᾶσιν· τούτου ἕνεκα συμφωνοῦμεν, ὅπως ὁ Σέρβος ἀρχιερεὺς Ἰωσήφ Μπουκτίροβιτς ἐργασθῆ, ἵνα ὁ Ἡγεμὼν τῆς Σερβίας καὶ σύμψας ὁ σερβικὸς λαὸς διατηρήσουν ἱεράν καὶ ἀρρήκτως τὴν μεταξύ ἡμῶν γενομένην συμφωνίαν. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἀναλαμβάνομεν τὴν ὑποχρέωσιν, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀδελφοσύνης, νὰ ἀναγνωρίσωμεν αὐτὸν καὶ ἐγκαθιδρύσωμεν ὡς Ἀρχιεπίσκοπον μετὰ τῶν νομίμων δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν αὐτῷ, καὶ νὰ ἐκλέξωμεν αὐτὸν ὡς μέλος τῆς Ἑλληνικῆς εὐσεβοῦς Συνόδου...»¹⁴. Πλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὑπέγραψαν τὸ γράμμα τέσσαρες ἀκόμη Ἕλληνες καὶ δύο Σέρβοι: ὁ Χατζῆ Πρόνταν καὶ ὁ Σ. Ζίβκοβιτς.

Ὁ Ἡγεμὼν Μίλος ἐπληροφορεῖτο ἐκ Βελιγραδίου εἰς τὸ Κραγκούγιεβατς ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ὠργάνωσεν ἐξέγερσιν εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ ὅτι οἱ ἐπαναστάται «τοὺς ἐκεῖ Τούρκους διέλυσαν καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Τούρκων ἤρχισαν νὰ κάμουν πολλὰ δεινά». Τούτου ἕνεκα ὁ Σουλτάνος «διέταξε τὸν ἐντιμον βεζύρην νὰ φροντίσῃ πάσῃ θυσίᾳ καὶ νὰ χρησιμοποίησῃ πάντα τὰ δυνατὰ μέσα, διὰ νὰ βασιλεύσουν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἡσυχία εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σερβίας, καὶ ἰδίχ νὰ προσέχῃ τοὺς ξένους ἀνθρώπους...». Ἡκούσθη, γράφουν εἰς τὸν Μίλος, ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐξέδωκε τέσσαρας διαφόρους προκηρύξεις. «Εἰς τὴν πρώτην ἐκάλει τὸ μπέην τοῦ Ἰασίου μετὰ τοῦ λαοῦ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Εἰς τὴν δευτέραν ἀναγγέλλει πῶς θὰ προχωρῆ. Εἰς τὴν τρίτην καλεῖ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ὁμολογίας κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, νὰ ἀπαλλαγοῦν τοῦ βαρέος ζυγοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τόσον χρόνον ἔφερον ἐπὶ τοῦ τραχήλου, προσθέτων ὅτι τώρα εἶναι πρὸς τοῦτο ὁ καταλληλότερος καιρὸς. Εἰς τὴν τετάρτην περιέχεται μόνον πρόσκλησις τῆς Σερβίας καὶ τῶν τέκνων τῆς τῶν Σέρβων. Λέγουν ὅτι ἡ διακήρυξις αὕτη εἶναι τόσον ὠραῖα γραμμμένη, ὥστε κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν διαβάσῃ χωρὶς νὰ κλάψῃ...»¹⁵.

13. Gavrilovic, Iz nove srpske istorije, 38-39.

14. ASANU 351.

15. B. Perunicic, Beogradski sud 1819-1839, Beograd 1964, 95-96.

Πάντα ταῦτα ὁμῶς ἀπέβησαν ἐπὶ ματαίῳ. Ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Μεγάλων Δυναμίεων καὶ μακρὰν τῆς πατρῷας γῆς ἢ ἐξέγερσις τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν κατέληξεν εἰς ἀποτυχίαν.

B'

Ἡ πραγματικὴ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξερράγη τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1824 εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἑλλάδα, ἀρχικῶς εἰς τὸν Μωριάν (τὴν Πελοπόννησον), καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔδειξε καὶ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐγχειρήματος μὲ σοβαρὰν προοπτικὴν δι' ἐπιτυχίαν. Ἡ Τουρκία ἀνησύχησεν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντελήφθησαν ὅτι πρόκειται περὶ συνωμοσίας ὅλων τῶν ἐν τῇ Τουρκίᾳ χριστιανῶν καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἔντονος ἀντίδρασις. Ἀμέσως ἀνεγνώσθη εἰς ὅλα τὰ τζαμιά τὸ φερμάνι τοῦ Σουλτάνου, τὸ ὁποῖον ἐκάλει ὅλους τοὺς Τούρκους εἰς ἀγῶνα καὶ εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ κινήσῃ τὸν τουρκικὸν φανατισμὸν καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν. Ὁ σκοπὸς ἐπετεύχθη. Ἡ Κωνσταντινούπολις μετεβλήθη εἰς «ἀνθρωποσφαγεῖον». Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἀπηγχονίσθη ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος καὶ τρεῖς μητροπολίται, ἐφονεύθησαν πολλοὶ Ἑλληнес προύχοντες, πολλαὶ ἐκκλησίαι ἐλεηλατήθησαν καὶ κατεστράφησαν. Ἡ Ρωσία κατηγορήθη ὡς συμμέτοχος τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ Σέρβοι ἀπεσταλμένοι μετετέθησαν τῇ διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου ἀρχικῶς εἰς τὴν Πατριαρχικὴν αὐλὴν «διὰ νὰ τοὺς προστατεύσῃ ἀπὸ τὴν ὄργην τῶν ἐνόπλων ἀνδρῶν». Ἐκεῖθεν οὗτοι ἐκ τῶν παραθύρων των εἶδον ὅλας τὰς λεπτομερείας τοῦ φοβεροῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου¹⁶. Κατόπιν μετεφέρθησαν εἰς τὸ σεράι (τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου). Ὁ Σουλτάνος ὄντως ἐφοβεῖτο μὴ τυχὸν συμβῆ τι εἰς τοὺς Σέρβους ἀπεσταλμένους, καθ' ὅσον τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐξέγεροιν καὶ εἰς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος διεβεβαίωσεν τοὺς Σέρβους ἀπεσταλμένους ὅτι θὰ ἰκανοποιήσῃ τὰ αἰτήματά των, «ἐὰν μόνον ἡ Σερβία παραμείνῃ ἡσυχὴ κατὰ τὰς σκοτεινὰς αὐτὰς στιγμάς»¹⁷. Αἱ διαπραγματεύσεις οὐσιαστικῶς διεκόπησαν, ὁ δὲ Ἀμπντούλ Ρεῖμοῦ, ὁ νέος πασᾶς τοῦ Βελιγραδίου, διετάχθη νὰ εἶναι προσεκτικὸς¹⁸. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη. Εἰς αὐτὴν ἔλαβε μέρος καὶ ὠρισμένος ἀριθμὸς Σέρβων. Ρητῶς ἀναφέρεται ὡς «στρατηγὸς» Βάσα τις Μαυροβουινιώτης, ἀρκετοὶ δὲ Σέρβοι ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Χαΐντουκ

16. M. G a v r i l o v i c, Milos Obrenovic, Beograd 1909, II, 42.

17. G. J a k s i c, Srbija od 1813-1834, Srpski narod u XIX veku, Beograd, 29-30.

18. B. K u n i b e r t, Srpski ustanak i prva vladavina Milosa Obrenovica, Beograd 1901, 155. — N. P o p o v, Srbija i Rusija, Beograd 1870, I, 154.

Βέλκο ἦσαν εἰς τὸ τάγμα τοῦ «Καπετάνιου Γεωργάκη», ὁ ὁποῖος ἤδη τὸ 1821 ἔπεσεν ἐνδόξως μὲ τοὺς πολεμιστάς του εἰς τὴν μονὴν Σέκου¹⁹.

Τὸ κῦμα τῆς τουρκικῆς τρομοκρατίας, τὸ ὁποῖον ἤρchiσε μὲ τὸν στυγερὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηπλώθη καὶ ἐπὶ τῶν σερβικῶν χωρῶν. Ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ ἀνῆκον τότε εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἕλληνας ἐπισκόπους, οἱ Τοῦρκοι παρηκολούθουν τὴν δρασίαν τῶν ὀλίγων ἐπισκόπων σερβικῆς ἐθνικότητος εἰς τὰς μὴ εἰσέτι ἀπελευθερωθείσας περιοχάς, φοβούμενοι μὴ τυχὸν ὑποκινήσουν εἰς ἐξέγερσιν τὸν ὁμοαίμον λαόν. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Πρεζρένης Ζαχαρίας Ντετσάνας τὸ 1821 ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν μετὰ τεσσάρων ἱερέων καὶ πολλῶν Σέρβων καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀπαγχονισμόν. Μόλις δὲ οἱ Σέρβοι συνεκέντρωσαν τὰ λύτρα (20.000 ἢ, κατ' ἄλλην ἀφήγησιν 45.000 γρόσια), ἀπηλευθέρωσεν ὁ Μαχμούτ πασᾶς τὸν κακοποιηθέντα ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦ θανάτου του (1827) οὐδέποτε πλέον ἤλθεν ἀπὸ τὴν Μονὴν τοῦ Ντέτσανε εἰς τὴν Πρεζρένην²⁰. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης Μελέντιος ἀπηγχονίσθη κατὰ τὴν τρίτην τῆς Πεντηκοστῆς τὸ 1821 ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ Νισάβα μετὰ δύο ἱερέων καὶ τριῶν ἄλλων Σέρβων²¹. Ἐπρεπε νὰ τρομοκρατηθοῦν οἱ βασιάδες.

Ὁ Ἡγεμὼν Μίλος, χωριζόμενος ἐδαφικῶς διὰ μεγάλης ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν ἐπαναστατημένην περιοχὴν καὶ πολιτικῶς λίαν προσεκτικὸς, παρηκολούθει ἀγρόπνως τὰ γεγονότα καὶ ἔπραττεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πᾶν τὸ δυνατὸν. Αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν, ἦσαν συχνὰ ἀνακριβεῖς καὶ ἀντιφατικαί. Οὕτω τὴν 15ην Ἀπριλίου 1821 ἐπληροφόρηθη ὅτι εἰς τὸ Σεμλίνον θρυλεῖται ὅτι ὁ Ὑψηλάντης τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα θὰ μεταφέρῃ τὰ συντάγματά του εἰς τὴν Βουλγαρίαν· ὅτι ἔχει μέγαν στρατὸν καὶ 80 τηλεβόλα· ὅτι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξερράγη ἐπανάστασις· ὅτι ὁ Μέγας βεζύρης ἐξεδιώχθη, ὁ Πατριάρχης ἀπεκεφαλίσθη καὶ ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἐθανατώθησαν, ὅπερ προῦκάλεσε γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν· ὅτι λόγῳ τῆς τιοαύτης καταστάσεως αἱ ἀποστολαὶ ἐμπορευμάτων, αἱ ἀποσταλεῖσαι ἐκ τοῦ Σεμλίνου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπιστρέφονται εἰς τὴν Βιέννην· οἱ Σέρβοι ἀπεσταλμένοι δὲν ἐπέστρεψαν ἀκόμη καὶ εἶναι πιθαναὶ αἱ πληροφορίαι ὅτι ἐφονεύθησαν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ πάντων τῶν χριστιανῶν ζητοῦν τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων, ἄλλως ἀπειλοῦν πόλεμον²². Ὁ Μίλος διαρκῶς παρηκολούθει τὴν εἰδησεογραφίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου καὶ συνεκέντρωνεν ὅλας τὰς πληροφορίας

19. D. P o r o v i c, O Cincarina, 276.

20. M. P o r o v i c, Istoriska uloga srpske crkve. Beograd 1933, 119-120.— P. K o s t i c, Crkveni zivot pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX veku, Beograd 1928, 11-12.— M. M i l o j e v i c, Putopis stare Srbije III, 193.

21. M. D j. M i l i c e v i c, Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda novijega doba, Beograd, 1888, 443.

22. ASANU 694.

περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ συνθηκῶν. Οἱ προύχοντες τοῦ Βελιγραδίου τὸν ἐπληροφόρησαν τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1821 ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησον παρεδόθη εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ἡ πόλις τῆς Τριπόλεως καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς αὐτὴν ἐθανάτωσαν 12.000 Τούρκους, τριῶν δὲ πασάδων ἐφείσθησαν τῆς ζωῆς, διότι τοὺς ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ παραδώσουν καὶ τὰ ἄλλα ὠχυρωμένα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Ἕλληνες ἔλαβον πολλὰ λάφυρα, ἰδίως εἰς πυρομαχικά²³. Περὶ ὧν αὐτῶν ὁ Μίλος ἐπληροφῶρει ὠρισμένους διοικητὰς τῶν μεγάλων περιοχῶν, ἰδίως τὸν τοῦ Ποζάρεβατς Βάσα Πόποβιτς, χαίρων διὰ τὰς ἐλληνικὰς ἐπιτυχίας ἢ φοβούμενος τουρκικὰ ἐγχειρήματα κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν²⁴. Ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ὁ Ρουσίντ πασᾶς ἐτοποθετήθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀγῶνος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐφοβεῖτο ὁ Μίλος ὅτι «λόγω τῆ παλαιᾶς του πείρας δύναται πολλὰ κακὰ νὰ περιμένῃ»²⁵, ἀλλὰ «δὲν πρέπει νὰ πιστεῦθῃ κανεὶς ὅτι θὰ κάμῃ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τοῦ τί ἐπέτυχεν ὁ Σκόδρα»²⁶.

Ὁ Ἡγεμῶν Μίλος κατὰ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς στιγμῆς συμπεριφέρθη ὡς μέγας ἀνὴρ εἰς σκληροὺς καιροὺς. Ἐπισήμως οὗτος δὲν ἐδέχθη συμμαχίαν μετὰ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, διότι τοῦτο ἀπῆλθον τὰ συμφέροντα τοῦ ἀγῶνος του· ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καραγεώργη εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς πολλοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους καὶ προσεπάθει ν' ἀποκτήσῃ ἐθνικὴν ὑψηλὴν ἱεραρχίαν· πολλὰ ὅμως ἔργα του, ἰδίως μετὰ τὸ 1820, ἀπέδειξαν τὰς συμπαθείας του πρὸς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν καὶ τὸν ἀπελευθερωτικὸν του ἀγῶνα²⁷.

Αἱ δοκιμασίαι τότε προεκάλεσαν τὴν προσέγγισιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς ἡμιανεξαρτήτου Σερβίας καταφεύγουν πολλοὶ φυγάδες Ἕλληνες καὶ Κουτσόβλαχοι. Οἱ Σέρβοι τοὺς δέχονται μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης. Πλὴν τῶν φυγάδων αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἔφευγον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν τρομοκρατίαν, ὑπῆρχον πολλοί, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο εἰς τὴν Σερβίαν διὰ νὰ ζητήσουν ἐλεημοσύνην διὰ καταβολὴν ζητουμένων λύτρων πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν, ἢ διὰ τοὺς ἰδίους, ἐφ' ὅσον ἐτύγχανον αἰχμάλωτοι κατ' ἀναστολήν. Τὰ ὑπὸ τοῦ Βλάντιμιρ Στογιάντσεβιτς συγκεντρωθέντα περὶ τούτου στοιχεῖα ἐμφανίζουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ παθήματα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν συμμετοχὴν τοῦ σερβικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Μίλος εἰς τὰς δοκιμασίας τῶν ὁμοδόξων ἀδελφῶν. Ἄλλως τε, ἰδοὺ τὰ παραδείγματα.

23. B. Perunicic, Beogradski sud 1819-1839, 119.

24. ASANU 933, 1013, 1029.

25. ASANU 1039.

26. ASANU 933.

27. J. Mousset, La Serbie et son église (1830-1904), Paris 1938, 52· Πρβλ.

Μ. Λάσκαρις, Ἕλληνες καὶ Σέρβοι εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν, Ἀθῆναι 1936.

‘Ο Μίλος τὴν 26ην Ἰουνίου 1822 ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Πέτρον Ἀποστόλου καὶ τὸν Δημήτριον Δωδῆν ἐκ Ναούσης νὰ ζητοῦν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν Σερβίαν διὰ καταβολὴν λύτρων διὰ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τῶν Τούρκων συγγενεῖς των· τοιαύτη ἔγκρισις ἐδόθη τὴν 4ην Ἰουλίου εἰς τὸν Φίλιππον Φιστάνην· τὴν δὲ 16ην Ἰουλίου εἰς Ἰωάννην τινὰ ἐκ Ναούσης· τὴν 15ην Ὀκτωβρίου ὁ Ἡγεμὼν ἐπέτρεψεν «εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Τριανταφύλλου ἐκ Ναούσης νὰ ζητῇ ἐλεημοσύνην εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βελιγραδίου πρὸς καταβολὴν λύτρων εἰς τοὺς Τούρκους διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς θυγατρὸς της»· τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἐκ Μακρυνίτσας Ἰωάννην τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν δι’ ἀπελευθέρωσιν τῶν συγγενῶν του αἰχμαλώτων· τοιαύτη ἄδεια ἐδόθη τὴν 30ὴν Ἀπριλίου εἰς τὸν Δημήτριον Καρατζῆν ἐκ τῆς περιοχῆς Ἐδέσσης διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς γυναικὸς του καὶ τῶν δύο τέκνων του. Τρεῖς μῆνας ἐνωρίτερον παρομοία ἄδεια ἐδόθη εἰς Καρακώσταν τινὰ ἐκ τῆς περιοχῆς Ναούσης.

Ἐσημειώθησαν καὶ ὠρισμένοι ἐνδιαφέρονται καὶ δραματικαὶ περιπτώσεις. Κάποια χανούμισσα ἀπὸ τὸ Βιντινιον ἔφερε τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 εἰς τὸ Βελιγραδίον μίαν Ἑλληνίδα ἐκ Ναούσης, διὰ νὰ τὴν πωλήσῃ. Σέρβος τις τὴν ἔκλεψε καὶ τὴν ἔφερον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Γραφεῖον, οἱ δὲ ἀρμόδιοι τὴν ἔστειλαν κρυφίως εἰς τὴν Ὀστρούζνιτσα διὰ νὰ τὴν ἀφήσουν ἐλευθέραν, ἂν καὶ εἶχεν ἀγορασθῆ ἀντὶ 700 γροσίων. Ὁ Μίλος τὴν 27ην Μαρτίου 1823 ἐνέκρινε τὴν κλοπὴν μιᾶς αἰχμαλώτου Ἑλληνίδος ἀπὸ Τούρκον τινὰ καὶ τὸν σωτῆρα της ἐβράβευσε διὰ 200 γροσίων. Αἱ σερβικαὶ ἀρχαὶ ἀπέσπασαν εἰς τὴν Γιαγκόντινα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Τούρκων κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου τοῦ 1824 ἓνα Ἑλληνόπαιδα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγορασθῆ εἰς τὴν Ρούμελην ἀντὶ 180 γροσίων.

Ἐπάρχουν παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦν περὶ τοῦ ποῖον ποσὸν ἐζήτουν οἱ Τούρκοι ὡς λύτρα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων. Ὁ Μίλος παραδείγματος χάριν τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1823 ἐνέκρινεν εἰς τὸν Δημήτριον Παγκρατίου, ἐκ τῆς Κατρανίτσας, νὰ δύναται εἰς τὴν Σερβίαν νὰ ζητῇ ἐλεημοσύνην διὰ τὰ 3500 γρόσια, λύτρα διὰ τὰ τρία αἰχμάλωτα τέκνα του, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο ἦσαν εἰς τὴν Δίβρην, τὸ δὲ τρίτον εἰς τὰ Βιτώλια. Ὁ Τζώρτζε Πόποβιτς γράφει τὴν 6ην Μαρτίου 1824 εἰς τὸν Μίλος ὅτι οἱ Ἀρβανῖται, οἱ ὁποῖοι ἤλθον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πρὸ ἡμερῶν ἐπώλουν ἓνα ὀκταετῆ Ἑλληνόπαιδα ἀντὶ 1050 γροσίων. Οὗτος ἔδωκε διὰ λύτρα 1100 γρόσια διὰ λογαριασμὸν τοῦ Μίλος. Τέταρτον παράδειγμα περιγράφεται λεπτομερέστερον. Αἰκατερίνη τις ἐκ Ναούσης ἀπηυθύνθη τὴν 1ην Αὐγούστου 1825 εἰς τὸν Ἡγεμόνα Μίλος διὰ βοήθειαν. Εἰς τὴν αἴτησιν γράφει ὅτι οἱ Τούρκοι ἐφόνευσαν τὸν ἄνδρα της κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, τρεῖς θυγατέρας της δὲ καὶ ἓνα υἱὸν ἐπῆραν αἰχμαλώτους. «Ἐνα μῆνα μετὰ τὸ φοβερὸν τοῦτο γεγονός εὑρον τὰς τρεῖς δυστυχισμένας θυγατέρας μου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλέον πλήρως ἀνεπτυγμένα, εἰς τὸν Χασάν Πασᾶ εἰς τὰ Βιτώλια, καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη μὲ ἐλεημοσύνην μεταξὺ τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ γένους ἀπηλευθέρωσα διὰ λύτρων τὰς δύο νεωτέρας θυγατέρας, τὴν δὲ τρίτην

οὗτος ἤθελε νὰ κρατήσῃ ὡς γυναῖκα διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔφυγε διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκεῖ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακάς, ἔγραφεν εἰς τοὺς ἰδι-
κούς του νὰ τὴν ὑπανδρέψουν μὲ τὸν ἀνεψιὸν του, ἢ ἂν πληρωθοῦν καλῶς νὰ τὴν
ἀπελευθερώσουν». Καὶ τοιοῦτοτρόπως, μὲ τὴν βοήθειαν ὠρισμένων χριστιανῶν
ἐμπόρων κατάρθωσε νὰ καταβάλῃ 3500 γρόσια καὶ νὰ τὴν ἀπελευθερώσῃ.
Ὅταν περιήρχετο ἡ Αἰκατερίνη τὴν Σερβίαν διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ἀναγ-
καίου ποσοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς τρίτης θυγατρὸς της, εἰς τὴν Νύσσαν
ἀνεγνώρισεν αἴφνης ὡς αἰχμάλωτον καὶ τὸν μονάκριβον υἱὸν της.

Ἄναφέρονται πολλὰ τοιαῦτα τραγικὰ γεγονότα καὶ πολλὰ ἔργα ἐλεημοσύ-
νης τῶν ὀρθοδόξων Σέρβων καὶ τοῦ Ἡγεμόνος των πρὸς βοήθειαν τῶν τυραν-
νουμένων ὀμοδόξων ἀδελφῶν των. Ἐννοεῖται, ὅτι ὅλα δὲν ἔχουν καταγραφῆ.
Ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἐδόθη τὸ 1826 βοήθεια ἐξ 108 γροσίων εἰς κάποιον
Ἰωάνναν, Ἑλληνίδα, διὰ τὸ εἰς Ἑλλάδα ταξιδιδίον της, εἰς κάποιον Ἰωάννην δὲ
«Ἑλληνα τοῦ Μωριᾶ» 50 γρόσια. Εἰς τὸ Τσάτσακ τὸ 1828, ἀντὶ λύτρων, ἀπη-
λευθέρωθησαν τρεῖς κόραι Ἑλληνίδες, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αἰχμάλωτοι, τὸ δὲ 1834
ἐδόθη βοήθεια εἰς κάποιον Ἑλληνα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποδράσει ἀπὸ τὸ Βινδί-
νιον, ὅπου ὡς αἰχμάλωτος βιαίως ἐδέχθη τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν κλπ.²⁸
Ὅταν ἀργότερον ὁ Μίλος ἐνεθυμεῖτο ὅλα αὐτά, διηγούμενος τὰς ἀναμνήσεις
του, ταπεινῶς εἶπε: «Κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων,
οἱ τελευταῖοι ἠχμαλώτισαν πολλοὺς Ἑλληνας καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν των,
τοὺς ἐπώλουν ὡς δούλους. Οὕτως ἔφερον ὠρισμένον ἀριθμὸν Ἑλλήνων αἰ-
χμαλώτων πρὸς πώλησιν. Εἶδον τοῦτο καὶ ἀντὶ λύτρων τοὺς ἀπηλευθέρωσα
ὅλους. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἑλλην Βασιλεὺς, μὲ ἠὺχαρίστησε καὶ μοῦ
ἔστειλεν ὡς δῶρον τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος»²⁹.

Εἰς τὴν ἐπιστήμην παρετηρήθη ὅτι ἡ ἀγαθοεργὸς αὐτὴ δρᾶσις τοῦ Μίλος
ὑπεκινεῖτο ἴσως ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος ἠθικοῦ τινος χρέους, τὸ ὁποῖον εἶχεν οὗτος
ἀναλάβει τὴν στιγμὴν ὅτε ἄλλως, ἐπισήμως καὶ λόγῳ τῶν τότε πολιτικῶν περι-
στάσεων, ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ τὸ 1821 συμφωνίαν ἐκ δέκα παραγράφων μετὰ
τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Εἰς τὴν τρίτην παράγραφον τῆς συμφωνίας αὐτῆς προ-
βλέπεται «ὑποδοχὴ, φιλοξενία, προθυμία, ἀδελφικὴ φιλία καὶ ἐλεύθερον ἄσυλον
δι' ὅλους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους αἱ περιστάσεις θὰ ἠνάγκαζον νὰ καταφύγουν
ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Σερβίαν»³⁰. Πιθανὸν νὰ ἐνεθυμεῖτο ὁ Μίλος τὸ κείμενον
τοῦτο. Ἄλλ' εἴμεθα τῆς γνώμης ὅτι οὗτος, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἐζῆτει κανεὶς
τοῦτο ἀπ' αὐτὸν ἢ ὄχι, θὰ ἔπραττεν οὕτως. Ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ του ἦτο
σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς του καὶ τὸν σκοπὸν του — νὰ ἀπελευθερωθοῦν οἱ

28. V. Stojancevic, Otkupljivanje roblja u Srbiji za vreme kneza Mi-
losa, Zbornik Muzeja prvog srpskog ustanka (Beograd 1960), 99-101.

29. M. Dj. Milicevic, Knez Milos prica o sebi, Spomenik SKA 21, 1893, 19.

30. ASANU 7118/3.

χριστιανοί ἀπὸ τοὺς Τούρκους — καὶ πρὸς τὸ ἀπὸ μακροῦ δημιουργηθὲν αἰσθημα ἀλληλεγγύης, τὸ ὁποῖον ἐκρύπτετο εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ὄλων τῶν ὀρθοδόξων βαλκανικῶν λαῶν.

Τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης αὐτῆς δὲν τὸ ἀπώλεσεν ὁ Μίλος οὔτε κατὰ τὰς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς κατεῖχον ἤδη τὴν ἐλευθερίαν. "Ὅταν τὸ 1836 ἦλθεν εἰς τὴν Σερβίαν ὁ Προηγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου νὰ ζητήσῃ εἰς τὸ Βελιγράδιον τὰς οἰκίας τῆς Μονῆς του, δὲν εὔρεν οὐδὲ ἕχνος ἐξ αὐτῶν. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ Μίλος κατέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Μονὴν τρεῖς χιλιάδας γρόσια «μὴ θέλων ἡ ἱερὰ Μονὴ νὰ ζημιωθῆ»³¹. "Ὅταν δὲ τὸ 1837 ἰδρῦθη εἰς τὰς Ἀθήνας Πανεπιστήμιον, ὁ Ἡγεμὼν Μίλος ἀπέστειλεν εἰς τὸ νέον τοῦτο ἐλληνικὸν ἐπιστημονικὸν ἴδρυμα, πλὴν τῶν εὐχρητρίων προσρήσεων, καὶ σημαντικὴν χρηματικὴν εἰσφοράν ἐκ μερικῶν χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων³².

Γ'

"Ὅταν ὀμιλῶμεν περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Σέρβων ἐναντι τῆς Ἐθνεγεργσίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, δεόν νὰ ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Σερβικῆς Μονῆς τοῦ Χιλανδαρίου καὶ τῶν μοναχῶν της εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ εἰς ὅλα τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κασσάνδρας τὸν Νοέμβριον τοῦ 1821, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παρεμποδισθῆ ἡ εἰσβολὴ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Μεχμέτ Ἐμίν. Οἱ Ἁγιορεῖται μοναχοὶ συνεννοήθησαν νὰ στείλουν εἰς τὸν πασᾶν ἀντιπροσωπείαν, ἡ ὁποία θὰ παρεκάλει αὐτόν, ἐφ' ὅσον ὁ στρατὸς θὰ εἰσῆρχετο ὀπωσδήποτε εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, νὰ μὴ προβῆ εἰς λεηλασίας καὶ καταστροφάς. Ὁ πασᾶς τοὺς ἐδέχθη μετὰ σεβασμοῦ καὶ ὑπεσχέθη ὅχι μόνον ὅτι δὲν θὰ καταστρέψῃ τίποτε, ἀλλ' ὅτι θὰ σκεφθῆ, ἐὰν θὰ εἰσῆρχετο κἀν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Προέτρεψεν αὐτούς, ὅπως ἐκπρόσωποι ὄλων τῶν Μονῶν ἔλθουν εἰς τὰ ὄρια τοῦ μετοχίου τοῦ Χιλανδαρίου Κούμιτσε, ὅπου θὰ συζητήσουν μετ' ἐκπροσώπων τοῦ στρατοῦ. Τὸ Χιλανδάριον ὤρισεν ὡς ἐκπροσώπους του τὸν Ἀρχιμανδρίτην Παντελεήμονα, τὸν Προηγούμενον Κύριλλον καὶ τὸν Ἱερομόναχον Ἀθανάσιον³³. Ἀπὸ τὴν συνεννόησιν ὅμως οὐδὲν ὄφελος προέκυψεν. Οἱ Τούρκοι εἰσέβαλον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Τρεῖς χιλιάδες Τούρκων στρατιωτῶν κατέλυσαν εἰς τὰς Μονὰς καὶ τὰς Καρυάς³⁴. Ὁ Σάββας ὁ Χι-

31. B. Perunicic, Beogradski sud 1819-1839, 677.

32. V. Stojancevic, Milos Obrenovic i njegovo doba, Beograd 1966, 308, 351.

33. Akt od 8. novembra 1821, εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου Φ. 1821.

34. D. Anastasijevic, Sveta Gora u proslosti i sadasnjosti, Srpski Knjizevni glasnik XVIII, br. II, 1907, 853.

λανδαρινὸς γράφει ὅτι ὅλοι αἱ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους, καὶ τὸ Χιλανδάριον βεβαίως, συνυπέφεραν εἰς τὴν δύσκολον ταύτην κατάστασιν. Ἐγνωρίζον αὐταὶ ὅτι ὁ πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἐστάλη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος «διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς Μονὰς καὶ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν παροχὴν βοήθειας εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπαναστάτας. Ἐκάστη Μονὴ ἐδέχθη ὀρισμένον ἀριθμὸν Ἀρβανιτῶν, τοὺς ὁποίους ὑπεχρεώθη νὰ συντηρῇ. Τὸ Χιλανδάριον, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως, ἐδέχθη πρῶτον τὴν ἐπίθεσιν καὶ ὅλα τὰ τάγματα τῶν Ἀρβανιτῶν ἐζήτουν εἰς αὐτὸ νὰ ἀναπαυθοῦν. Εἰς τὰ δάση τοῦ Χιλανδαρίου εἶχε καταφύγει ὁ πέριξ πληθυσμὸς, μέχρις ὅτου τελικῶς ὑπεχρεώθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς λεηλατηθείσας οἰκίας του»³⁵. Τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἡ Μονὴ τοῦ Χιλανδαρίου, περιγράφει ὡς ἀκολούθως ὁ τότε μοναχὸς τοῦ Χιλανδαρίου Σπυρίδων: «Τότε διὰ τὰς ἁμαρτίας μας ὑπέστημεν μεγάλα δεινὰ ἀπὸ τὸν Λομποῦτ πασᾶν»³⁶ καὶ τῶν Ἀρβανιτῶν, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Καὶ ὅλοι οἱ προϊστάμενοι, τοὺς ὁποίους εἶχομεν, ἔφυγαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας Χιλανδαρινούς πολλοὶ ἔφυγαν καὶ παρεμείναμεν μόνον δώδεκα μοναχοὶ εἰς τὸ Χιλανδάριον. Καὶ πολλὰ δεινὰ ὑπέστημεν ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτας τοῦ πασᾶ, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸ φυλάκιον (τὸ καραοῦλι). Τότε ὀλόκληρος ἡ Μονὴ κατεστράφη τελείως, ὅλα ἐπωλήθησαν. Τότε κατέβασαν καὶ τὸ μολύβι ἀπὸ τὸ Παρεκκλήσιον καὶ ἀπὸ τὸ Βαπτιστήριον. Μεγάλα δεινὰ ὑπέστημεν καὶ χωρὶς προϊσταμένους. Τότε ἐκάησαν τὰ Μετόχια Καλαμαριάς. Τὸ ἔτος 1821»³⁷.

Τὰς δοκιμασίας καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὀρους κατὰ τὴν Ἐθνεγερσίαν περιέγραψε καλύτερον, βάσει ὕλικου Ἀρχεῖων, ὁ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννης Π. Μαμαλάκης εἰς πλείστας ὄσας ἐργασίας του, καὶ ἰδίως εἰς τὴν μελέτην του «Τὰ μαρτύρια τῶν Ἀγιορειτῶν ἐπὶ Μεχμέτ Ἐμὶν Ἀβδουλάχ πασᾶ 1822-1823, Ἀθῆναι 1964» (ΙΖ' Βιβλίον Ἐπετηρίδος Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας Ἑλλάδος, 1963-1964). Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται ἔσπειραν τὴν καταστροφὴν εἰς ὅλας τὰς Μονὰς. Εἰς Ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλαν τὴν 1ην Μαρτίου 1822 οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἱεραῆς Κοινότητος εἰς τοὺς Ἀγιορείτας ἀντιπροσώπους εἰς Κούμιντε, περιγράφονται τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Μονὰς Ἰβήρων καὶ Βατοπεδίου. Βασανίζουσι, τυραννοῦν, κάνουν ἐρεῦνας, ζητοῦν ὄπλα καὶ παιδιὰ. Οἱ καταφυγόντες ἐνταῦθα γονεῖς ἄφησαν τὰ παιδιὰ καὶ αὐτὰ διεσκορπίσθησαν. Ὁ λαὸς κρύπτεται εἰς τὰ ὄρη.

35. Sava Hilandara, Istorija i opis manastira Hilandara, Beograd 1894, 27-28.

36. Οὕτως ἐκάλουν τὸν πασᾶν Μεχμέτ Ἐμὶν Ἀβδουλάχ.

37. L. J. Stojanovic, Stari Srpski zapisi i natpisi V, Srem, Karlovci 1925, 9413.

Και οί μοναχοί τοῦ Βατοπεδίου ἔφυγαν εἰς τὰ βουνά. Ἐβαρέθησαν ὅλοι. Σκέπτονται ἤδη νά καλέσουν εἰς συναγερμόν, νά συγκεντρώσουν και νέους και γέρους, και ἂν ὁ Σουλτάνος ἔχη διατάξει νά σκοτωθῶμεν, ἄς πέσωμεν ἑνωρίτερον»³⁸. Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν στοιχείων τούτων δι' ἡμᾶς παρουσιάζουν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον, ὅσα ὁμιλοῦν περὶ τοῦ ἠρωϊσμοῦ τῶν Χιλιανδαρινῶν μοναχῶν. Εἰς μίαν σύσκεψιν τῶν Ἀγιορειτῶν ἐκπροσώπων εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου διὰ τὸ ζήτημα τῶν μεγάλων ποσῶν, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο ὡς φόρος ὑποτελείας εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Χιλιανδαρίου ὠμίλησεν ὡς ἐξῆς: «Ἐὰν φοβερίζουν, μὴ φοβεῖσθε. Καὶ ἂν πάλιν ἔλθῃ νά ζητήσῃ, μὴ δίδετε οὔτε λεπτόν... Ἴδου ἐπὶ ἑπτὰ ἡδὴ μῆνας ὑποφέρομεν μὲ τόσους γέρους, πάνων ἀπὸ 20.000 χωρικούς, ἀνθέξετε ἀκόμη ἓνα μῆνα... Σᾶς λέγω, δοξάσατε τὸν Θεὸν ὅτι ἐσώσατε τὰς ψυχὰς σας και τὰς Μονὰς σας. Ὑπομονὴ μόνον και αὐτὸ θὰ περάσῃ...»³⁹. Ἡ τοιαύτη ἐμψύχωσις, ἂν και στηριζομένη μόνον ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων και τῶν πόθων, και οὐχὶ ἐπὶ δεδομένων, ἐχρηιάζετο εἰς τὴν ἀπέλπιδα αὐτὴν κατάστασιν, διότι ἔπρεπε νά διατηρηθῇ τὸ θάρρος και ἡ ἀποφασιστικότης. Ὁ πασᾶς ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ Χιλιανδάριον τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1822 τὴν καταβολὴν 15.000 γροσίων, ἐνῶ ἡ συνολικὴ ὑποχρέωσις ἀνήρχετο εἰς 60.000 γρόσια, ὅπερ διὰ τὴν Μονὴν ἀπετέλει ὑπέρογκον ποσόν. Ὁ πασᾶς ὅμως ἤθελε νά συγκεντρώσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα χρήματα⁴⁰. Οἱ Χιλιανδαρινοὶ ἔγραφον τὴν 23ην Ἰουλίου 1822 πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα ὅτι τὴν προηγουμένην ἤλθον εἰς τὴν Μονὴν 70 Τοῦρκοι, τρεῖς φορὰς ἔφαγον, ἐπῆραν μαζί τους 15 ἡμιόνους και 4 μοναχοὺς διὰ νά τοὺς ὀδηγήσουν⁴¹. Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἰάκωβος γράφει τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1822 ὅτι εἰς τὴν ἀποθήκην δὲν ὑπάρχει οὔτε δράμι ἀλεύρι, οὔτε ψωμί, οὔτε τίποτα, ἐνῶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔρχεται ὁ Μουράτ ἀγᾶς και ζητάει 1350 γρόσια⁴². Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1822 (4 Δεκεμβρίου) γράφουν οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Χιλιανδαρίου εἰς τοὺς ἐν Καρυαῖς ἀδελφούς των ὅτι ἡ Μονὴ τοῦ Χιλιανδαρίου περιέπεσεν εἰς μεγάλην πτωχείαν και εἰς ἀπέλπιδα κατάστασιν, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀπαιτήσεων τῶν Τούρκων, αἱ ὁποῖαι διατυπῶνται καθημερινῶς, και διὰ τοῦτο ζητοῦν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς ἐν Καρυαῖς ἀδελφούς των. Προσθέτουν δὲ ὅτι: «δώσωμεν και τὰς ὥρας μας ἀπὸ τὸν κόρπον μας διὰ νά γλυτώσωμεν ἀπὸ τὰ βάσανα». Ζητοῦντες ἀπὸ τοὺς ἐν Καρυαῖς ἀδελφούς των νά καταβάλουν τὸ εἰς αὐτοὺς ἀναλογοῦν μέρος τοῦ χαρατσιοῦ, τοὺς γνωρίζουν τὴν διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ὅπως ἕκαστος μοναχὸς πληρώνη

38. I. Μ α μ α λ ά κ η, Τὰ μαρτύρια τῶν Ἀγιορειτῶν ἐπὶ Μεχμέτ Ἐμὶν Ἀβδουλάχ πασᾶ 1822-1823, Ἀθήναι 1964, 45.

39. Ἐνθ' ἄνωτ., 45.

40. Ἐνθ' ἄνωτ., 46-47.

41. Ἐνθ' ἄνωτ., 100.

42. Ἐνθ' ἄνωτ., 109.

δι' ἑαυτὸν 1.000 γρόσια, ὁ δὲ λαϊκὸς 500⁴³. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823 μόνον τρεῖς Μοναὶ διέθετον ἀπὸ κάτι (τὸ Βατοπέδιον, Ἰβήρων καὶ τὸ Χιλανδάριον). Αἱ λοιπαὶ 17 ἔμειναν χωρὶς τίποτε⁴⁴.

Ἰδιαιτέρως ἐβάρυνε τὸ Χιλανδάριον ὁ ἐκεῖθεν διερχόμενος τουρκικὸς στρατὸς καθ' ὃδὸν πρὸς τὸ "Ἄγιον" Ὄρος καὶ ἐπιστρέφων ἐξ αὐτοῦ· οὕτως ἐξηγ-τλήθησαν τὰ τρόφιμα εἰς τὴν Μονήν, τὰ δὲ χρέη του ἦσαν τεράστια⁴⁵. Μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσουν τοὺς δασμοὺς οἱ Χιλανδαρινοὶ ἀπτόητοι μεταβαίνουν διὰ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους⁴⁶. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἡ Ἱερά Κοινότης ἀπέστειλε τοὺς ἐκπροσώπους της πρὸς τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (τὸν γέροντα Γρηγόριον ἐκ τῆς Μονῆς Δοχειαρίου καὶ τὸν Ἱερομόναχον Ἀγαθάγγελον ἐκ Σίμωνος Πέτρας), εἰδοποίησε τοὺς Χιλανδαρινούς ν' ἀποστείλουν μὲ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀδελφότητά των τὸν γέροντα Ἰωακείμ, οἰκονόμον εἰς τὴν Καλαμαριάν, «ὡς ἔχοντα παρρησίαν πολλὴν καὶ θάρρος μέγα παρὰ τοῖς ἀναγκαίοις μέσοις»⁴⁷.

Εἰς τὸ Χιλανδάριον διετηρήθη μέχρι σήμερον ζωηρὰ ἡ παράδοσις περὶ τοῦ πῶς οἱ Ἐπαναστάται ἐκρύπτοντο εἰς τὴν Μονήν καὶ περὶ τοῦ ὅτι τὸ Χιλανδάριον ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι εἰς τὸ Μετόχιόν του Κούμιτσε ἔστελλε τρόφιμα καὶ ἄλλο ὑλικὸν διὰ τοὺς ὄπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἔκαναν ἐκεῖ τὰς συσκέψεις των. Ἡ παράδοσις ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἐκεῖνα κυπαρίσσια εἰς τὴν αὐλήν του. Λέγεται, ὅτι εἰς τὸ πυκνὸν φύλλωμά των ἐκρύπτοντο οἱ Ἐπαναστάται εἰς τὰς ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἔκαμαν ἔρευναν εἰς τὴν Μονήν. Οἱ Χιλανδαρινοὶ τὴν παράδοσιν αὐτὴν ἀναφέρουν καὶ σήμερον εἰς τοὺς νεωτέρους μεθ' ὑπερηφανεῖας καὶ ἰκανοποιήσεως.

*

Κατὰ τὰ παρελθόντα 150 ἔτη διετηρήθη ζωηρὰ ἡ ἀνάμνησις τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγώνων, τῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν θυσιῶν καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης τῶν ὀρθοδόξων βαλκανικῶν λαῶν. Τοῦτο, πλὴν ἄλλων, μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ Βελιγράδιον ἔχει καὶ σήμερον ὁδὸν Ρήγα Φεραίου, αἱ δὲ Ἀθῆναι ὁδὸν Καραγεώργη Σερβίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων Σέρβων καὶ Ἑλλήνων δὲν ἦτο μόνον περαστικὴ βεγγαλικὴ φωτιά μιᾶς ἱστορικῆς στιγμῆς, ἀλλὰ διαρκὲς χαρκτηριστικὸν τῶν δεσμῶν τῶν δύο τούτων λαῶν.

43. Ἐνθ' ἄνωτ., 125.

44. Ἐνθ' ἄνωτ., 127.

45. Ἐνθ' ἄνωτ., 130.

46. Ἐνθ' ἄνωτ., 107.

47. Ἐνθ' ἄνωτ., 101.